

ПРИКАЗ
327(410)"1877/1912"(049.32)
341.7/.8(410)"1877/1912"(049.32)
94(497)"1877/1912"(049.32)

Владан А. Виријевић¹

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ С ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ЗА ИСТОРИЈУ

АЛЕКСАНДАР РАСТОВИЋ,
ВЕЛИКА БРИТАНИЈА И КОСОВСКИ ВИЛАЈЕТ:
1877–1912. ГОДИНЕ
Завод за уџбенике, Београд, 2015, сѝр. 254.

Опусу историографске литературе о прошлости Старе Србије у XIX и почетком XX века, историјске категорије која је, у географском смислу, према одређењу Јована Цвијића, нашег знаменитог антропогеографа, обухватао Рашку област, Косово и Метохију и Скопско-тетовску област, недавно је обогашен новом, драгоценом књигом професора Александра Растовића о одразима дипломатско-политичких активности Велике Британије према Косовском вилајету – административно-управној јединици Османлијске империје, формираној 1877. године, с циљем да представља њену својеврсну предстражу, истурени одбрамбени бедем према хришћанској Европи и младим, полетним државама, Кнежевини Србији и Кнежевини Црној Гори. Својом новом књигом, иначе шестом по реду, професор Растовић се придружио оном кругу српских, али и европских посленика музе Клио, који су фокус истраживачке пажње усмерили ка прошлости Старе Србије у једној од њених најдинамичнијих и најтурбулентнијих временских ета-

¹ virijevicvladan01@gmail.com

Приказ је примљен 17. априла 2017, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 22. јуна 2017.

па – периоду који хронолошки сеже од Српско-турских ратова 1876–1878. године, односно Берлинског конгреса, до Првог балканског рата 1912. године, тј. ослобођења колевке српске средњовековне државности од вишевековне турске владавине и њеног интегрисања већим делом у државно биће Краљевине Србије и мањим у оквиру Краљевине Црне Горе.

Као што се квалитет сваке грађевине вреднује количином уграђене арматуре, тако се и постигнути домет историографског научног рада одређује његовом утемељеношћу на изворној, тј. хеуристичкој основи. Када је, пак, реч о књизи „Велика Британија и Косовски вилајет 1877–1912. године“, с пуном одговорношћу може се устврдити да је „грађевина“ професора Растовића саграђена на „чврстом тлу историје“. Оном које је и у времену које опсервира професор Растовић, али на жалост и данас, тло које подрхтава и на коме се ломе бројни историјски процеси дугог трајања, који никада нису коначни и довршени и својом сеизмичком димензијом остављају поражавајуће последице! Акридичност професора Растовића јасно одређују чињенице, односно марљиво истраживање примарних архивских извора похрањених у депоима британског Форин офиса, Архива Србије, Архива САНУ и Архива Југославије, коришћење 13 збирки објављених извора иностране и чак 44 домаће провенијенције, три наслова мемоарске литературе из пера британских списатеља, те чак 199 библиографских јединица – монографских студија, чланака из стручне периодике, тематских и зборника са научних скупова у земљи и иностранству, чији су аутори релевантни научно-истраживачки радници и водећи ауторитети у својим областима, попут академика Михаила Војводића, Владимира Стојанчевића, Милорада Екмечића, Богумила Храбака, затим Славенка Терзића, Душана Батаковића, Милоша Јагодића и других.

У обилу употребљених докумената, посебну важност имају депеше које су својим надређенима у Лондон са терена слали британски дипломати и обавештајци – Хјуберт Цернингам, Џон Блунт, Кирби Грин, Џералд Гулд, Синди Локкок, Џорџ Виндем, Сент Џон, Ралф Пеџет и други, али и извештаји српских посланика на цариградској Високој порти – Сава Грујић, Владан Ђорђевић, Стојан Новаковић, Чедомиљ Мијатовић, Ђорђе Симић, те конзули из Приштине, Скопља и Битоља – Тодор Станковић, Бранислав Нушић, Сима Аврамовић, Мирослав Спалајковић, Милан Ракић, Михаило Ристић, Живојин Балугџић, Јован Јовановић-Пижон, Панта

Гавриловић, Димитрије Боди, Милојко Веселиновић, Михаило Ристић и други. Овај документарни корпус представља драматична сведочанства о апокалиптичном положају српског народа Старе Србије изложеног свакодневном терору и бестијалностима, како званичних османлијских власти, тако и још више, обесних, арбанашких суседа, острвљених према свему што је српско.

Посебан истраживачки напор аутор је усмерио на анализу писања ондашњих водећих британских листова „Тајмс“ и „Дејли телеграфа“ и неколико провинцијалних, на чијим ступцима су објављивани написи о тешком положају хришћанског становништва у немирној провинцији Османлијске државе, какав је био Косовски вилајет.

У методолошком смислу књига професора Растовића подељена је на три широка тематска круга – „Британска политика према Косовском вилајету у другој половини 19. века“, „Енглези и Косовски вилајет у предвечерје Првог светског рата“ и „Британска јавност о Косовском вилајету“. Сваки од њих понаособ у себи садржи неколико тематских рукаваца који детаљано елаборирају историјске процесе, догађаје и личности у вези политичких збивања и друштвено-економских прилика у Косовском вилајету у назначеном хронолошком оквиру. Професор Растовић тако пише о перцепцији Османлијске империје у британској спољној политици у XIX и на почетку XX века, активностима британских дипломата према Косовском вилајету уочи и након Берлинског конгреса 1878. године, опредељењу британске владе према деловању Прве призренске лиге, упадима албанских башибозучких пљачкашких група преко српско турске границе на просторе Кнежевине/Краљевине Србије од 1878. до 1900. године, прогонама угледних српских првака са простора Косовског вилајета, покушајима османлијских централних власти да под притисцима руске дипломатије, пре свега, реформским акцијама, колико-толико, побољшају несносни положај српског живља у Старој Србији, односно ублаже спиралу свакодневних злочина и терора којима је он био изложен, плановима и акцијама креатора британске спољне политике у контексту Првог балканског рата и одлучних иступа чланица Балканског савеза против тзв. болесника на Босфору, те реакцијама и полемикама у британском парламенту, с тим у вези. Аутор се бавио и одразима ситуације у Косовском вилајету у огледалу британске штампе и шире јавности, оном што истраживану тему чини актуелном и у овом тренутку и књизи даје специфичну научну вредност, а то су становишта савремене

британске историографије о Косову и Метохији, Србима и Албанцима.

Књига поседује и значајну илустративну компоненту, саткану од двадесетак оновремених фотографија личности, градова и културно-историјских споменика Косова и Метохије, што читаоцу, замишљеном у ишчитавање прегршта чињеница и фактографских детаља, омогућава да застане и пред собом створи слику давно прохујалих времена чији одраз, на жалост, готово истом трагиком и драматичношћу исијава и данас.

Поред напред поменутог, књигу чине још и импресивни научни апарат – чак 611 подножних напомена, минуциозно написан закључак, регистар личних имена и белешку о аутору.

На крају, треба истаћи да је важна историјска синтеза професора Растовића писана допадљивим, лако читљивим стилем, тако да је разумљива и оном кругу читалачке публике чија предзнања о историјским токовима, пре свега општег карактера, нису велика. Језгровита реченица и смисаоно-контекстуална повезаност мноштва података у кохерентни склад, доприносе стварању јасне слике о „злом вакту“ у прошлости Старе Србије, оном у коме се српски етнички корпус налазио у огромним искушењима, суочен са сваковрсним и свакодневним изазовима, „чврсто се држећи зубима за земљу“, упирући се да очува своју биолошку супстанцу!

Такво стање у Закључку књиге јасно наглашава и професор Растовић: „Стална нестабилност, праћена албанским побунама и немирима, претњама, застрашивањима, пљачком, нападима, рањавањима и убиствима Срба резултирала је масовним егзодусом, односно исељавањима Срба из вилајета у Србију и насилним мењањем етничке слике тог простора у прилог Албанаца“. Последице овог својеврсног „круђења“, односно тањења српског етноса на Косову и Метохији данас су више него видљиве!

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).